

דף שבועי

בס"ד

פרשת בחקתי, תשפ"ד, מספר 1571

קללות התוכחה כמצינות חשיבות עליונה של ההליכה בדרך התורה

יעקב אלטמן

שאדם עשוי לוותר על הברכות בהיגררו לחטא. הוא יודע או מניח שלא יחול עליו שפע ברכה, ואולי יחיה רק חיים באיכות בינונית, אך מצב זה נסבל מבחינתו. אולם בקללות, הכוללות סבל קיצוני, הוא אינו יכול לעמוד.

מעתה, לו הצטמצמה פרשת התוכחה לתיאור הברכות בלבד, אפשר היה להבין שהדרישות רצויות בעיני הבורא, אך לא דווקא חיוניות. לפיכך, הבטחת התורה להתגשמותן של קללות שאין אדם ועם יכולים לעמוד בהן, מלמדת אותנו שבעיני הבורא יש חשיבות עליונה לקיום המצוות, ועל כן הדין בג' עבירות שהן מוזהרות ב"ייהרג ואל יעבור". כל זה נכון בפרט, ביודענו שהקב"ה חפץ בטובתן של ברייתיו ובכל צרתן לו צר.

ר' נפתלי הירץ וייזל כתב (בפירושו לויקרא כו:טז):¹

תבין מריבוי הקללות חסדי ה' ורחמיו על עמו, שהרי בברכות הבטיח שאם ילכו בחוקותיו, ישיגו מיד סדרי הברכות כולם עד בלי די. ואם כן – אם ימאסו בחוקותיו להפר בריתו, היה ראוי שיחולו עליהם מיד הקללות הקשות כולן. ומן הכתובים אנו למדים שגם אם ימאסו ויפרו – לא ישיגו הקללות כאחת. אלא בראשונה יענום בתולדות קלות להחרידם אולי ישובו. ואם לא ישובו – ישלח בהם רק סדר אחד: ואם עדיין לא ישובו – ישפטם בסדר השני. ואם יעמדו במרדם – ישיגו בהסדר השלישי והרביעי. ואם בכל זאת לא ישובו, אז תשיגם הקללה הגדולה.²

לדבריו, שפת האיום המדורגת מבטאת רחמי שמיים, ואם נביט בעומק העניין, לאמיתו של דבר הקללות מעטות מהברכות. לפי מה שבררנו, ניתן לבאר את האיום המדורג בשתי דרכים אחרות המשלימות זו את זו. האחת, במשמע – הנה אנוכי נותן לפניכם 'תחנות יציאה', שאם חלילה תחטאו מעט, יהיה בידיכם מוצא קרוב לעצור את ההידרדרות.

למהלך זה מדובר בהנהגה א-לוהית במגמה לעצור, או לכל הפחות לצמצם, את חטאי ישראל – מה שמלמד על חשיבות הקיום של המצוות בעיני ה'. והשנית, ה' אומר "מאחר שאיני רוצה להכאיב לכם (בכל צרתם לו צר) והריני עושה זאת בעל כורחי, הריני מבצע זאת שלב אחר שלב, שעל ידי כך

חיוניות הקללות

הברכות והקללות שנאמרו מול קהל ישראל נאמרו בפשטות להודיעם מהו השכר והעונש הראוי או הצפוי לבוא על ישראל עפ"י הצדק הא-לוהי.

אולם מהי המגמה בהרחבת תיאורי השכר והעונש? במיוחד יש לברר את טיב הקללות הערוכות בשפה מאיימת, צבעונית, חוזרת ונשנית.

נציג בזה שני היבטים: האחד, המובן והמוכר; הקללות נועדו כדי להרתיע, והברכות מהוות תמריץ לקיום המצוות. השני, לטעמי, הוא לטעת בלב ישראל את חשיבות המצוות בעיני א-לוהים. מאחר שהבריות נשכרות לעיתים, ולחילופין נענשות, משמע שקיום המצוות חשוב הוא בעיני א-לוהים.

להלן אתמקד בהיבט השני הנוגע לקללות שבפרשת התוכחה.

היבט ההרתעה שבקללות כשלעצמו דורש הסבר, שהרי הברכות לבדן היו עשויות לשמש למטרה זו; לחוטא צפויים חיים אפורים (או קשים), ולעומת זאת צפויים חיים נהדרים לשומר המצוות.

אפשר לבאר זאת כך: משל לילד בן שלוש שאביו מענישו בשל התנהגות שאינה ראויה. הילד מבין שלא כדאי לו לנהוג כך, ולכן מחליט מעתה לצייט לאביו. הגברת רמות הענישה מעצימה את יעילות האיום. בהגיעו לגילאי שמונה-תשע, אם הוזהר הילד שלא יצטרף לטיול המשפחתי וייאלץ להישאר אצל השכנים, הוא לוקח זאת בהחלט בחשבון. אולם אם הוזהר בעונש חמור בהרבה, כגון שלא יוכל לצאת מחדרו במשך שבוע שלם, ולא יאפשרו לו שימוש באמצעי תקשורת וכו', מלבד ההבדל באפקטיביות של האיום, הבן מתוודע על ידי כך גם לחשיבות שאביו מייחס למעשה השלילי.

במקרה הראשון מכיר הבן בכך שהדבר חשוב לאב באופן יחסי, שכן נהיר לבן שאביו מניח שהוא עשוי לשקול את השכר כנגד העונש, ולוותר על הטיול המשפחתי תמורת התעלמות מדרישת האב. אולם במקרה השני סביר להניח שהבן יתקשה לעמוד בעונש, ויסיק מחומרת העונש שהדרישה חשובה מאוד לאביו. במיוחד במשפחה שידוע לכול שהאב עצמו אינו חפץ בהענשת ילדיו, ולאמיתו של דבר הטלת עונש על הבן מכאיבה לאב.

כך גם באשר לברכות ולקללות. התורה נוקטת אמריה כלפי מי שחיו סבירים, ומלווים בקשיים לא נדירים. ברכות הן הבטחה לאושר די שלם, אלא

1 מתוך: נ' ליבוביץ, עיונים בספר ויקרא, עמ' 441.
2 חמשת השלבים מפורטים אצל ר' אלחנן סמט, עיונים בפרשות השבוע, סדרה שלישית, עמ' 151.

* ד"ר יעקב אלטמן, פסיכותרפיסט, עוסק במחשבת ישראל.

ציווה", יינתן המענה: בורא העולם אוצר בקרבו את כל השיקולים הרחבים ביותר שניתן להעלות על הדעת. אבל יכול אותו אחד לשוב ולהתריס: "זה לא ממש מעניין אותי, ולמה חשוב לחיות בכלל? למה צריך את א-לוהים בכלל? פשוט תעזבו אותי".

כנגד הלכי רוח אלה התורה קובעת שיש חשיבות עליונה לחוקי התורה ומשפטיה, מפני שהאל-הינו מחויב המציאות⁶, הוא "סיבת עצמנו", וממילא חוכמתו האינסופית חשובה. הווה אומר, עצם מושג החשיבות נגזר ממצאות האל-ל, ואין קיום למושג החשיבות בחיינו, ללא מציאות הא-לוהים.

פרשת הברכות והקללות פונה גם אל אדם חסר אמונה הסבור שהעולם הפקר, ולדידו, כדרכם של פלורליסטים ואתאיסטים, אין אמת ואין משמעות לחיים אלא למה שהאדם מחליט ונותן משמעות, משמעות יחסית כמובן, ויש לבריות חופש על גופן וכו'. משכך הדבר, מצויות קבוצות ושיטות שמתקיים בהן שיח אודות התאבדות. מתקיימות אצלן נורמות איך להתנהג, מה מותר ומה אסור בתוך החיים, אך 'מצווה חילונית' אינה יכולה להיות ברת חשיבות עליונה, מפני שבתפיסתן החיים עצמם בלתי חשובים, עד כדי כך שאילו רצו כל בני אנוש כקולקטיב להתאבד בלחיצת כפתור, אין בזה כל פסול.

למול הלכי הרוח הללו, התורה מנכיחה את מצוות האל-מחויב המציאות, אשר חוכמתו וטובו אין סופיים. ובקוטב האחר, העולם ובני האדם, שקיומם אינו הכרחי, קיומם קונטינגנטי.

ישנם חוקים בתורה ללא טעם ידוע, ואפילו הטעמים למצוות השונות, המצוות המשפטיות בעיקר, אינם טעמים מכריעים וממציים. שכן אין מדובר בטעמי פלדה, ובפרט לדידו של אדם העשוי לומר "איני רוצה לשחק את משחק החיים". מי שנמצא בעמדה כזו לא יכרע ולא ישתחוה, גם לא למול הסברים ונימוקים יפים וחזקים, מפני שהם טעמים במסגרת החיים ואין בכוחם להצדיק את עצם הקיום האנושי ואת הכרחיותו.

על רקע כל זאת, דרישת העומק של התורה מתבררת כדרישה להיענות לטעם היסודי העומד בשיורש כל טעמי המצוות הפרטיים, התחברות למושג ה'טעם' בכלל - הן במובן REASONING (=נימוק) הן במובן TASTE (=הרגשת הטעם), על דרך הנאמר: "כי הוא 1. חייך 2. וארך ימך (דב' ל:כ). "חייך" מכוון לטעם עצם החיים. ו"ארך ימך" מכוון לטעמי המצוות הפרטיים.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא

לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של

אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www1.biu.ac.il/parasha2>

כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il

ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן

יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

נפתחים בפניכם פתחי מילוט בציפייה שימעט עונשכם³.

נראה אפוא שעיקר העניין בדרמטיזציה האופפת את הקללות (וכן בריבוי הקללות בהשוואה לברכות) היא הטעמת החשיבות העליונה של קיום המצוות והימנעות מעבירות. ואילו האיום כאמצעי שלא לשמה, להפעלת לחץ שיביא תוצאות, הינו מטרה שולית של התורה.

להמחשת יתר נקדיש מספר מילים לשכר ולעונש שאחרי לכתו של אדם לבית עולמו, מה שאינו מפורש בתורה אלא מכללא ובמשמע⁴. בנביאים וכתובים ישנן מספר אמירות ברורות אודות העולם שמעבר, אולם בכתבי חז"ל עולם הבא מצויר ומפורט כאמונה מחויבת ומוסכמת. לו הסתפקו חכמינו בקביעה שהחוטא לא יזכה לברכות בעוה"ב, אלא יתאפס ותיכרת נשמתו בבחינת עונש נגטיבי (=היעדר), אין זה איום נורא כל כך, ואנשים יסיקו מכך שאין למצוות חשיבות עליונה בבית דין של מעלה. אך עונש גהינום פוזיטיבי הינו גזירת סבל מחריד שאין לאדם המאמין רצון ויכולת להתעמת מולו. דהיינו, עונשי הגהינום מלמדים על החשיבות העליונה של המצוות ומנכיחים אותה!! שיא האיום האפשרי הוא עונש נצחי בגהינום, ומימושו בפועל של דין שמיים כזה מצביע היטב על חשיבות אדירה ומוחלטת של קיום המצוות. בשאלה האם תורתנו מייעדת עונשי נצח, הדעה הנכונה נותרת עמומה, מפני שעונש נצחי פוגע לכאורה בצדק הא-לוהי. מצאנו ניסוחים לכאן ולכאן, ואין כאן המקום לדיון מורכב, אלא רק לרמוז בהכללה⁵.

דיאלוג פנימי בליבותיהם של בני אדם

בתפיסה שהצגנו נועדה פרשת התוכחה להמחיש את עוצמת חשיבותן של המצוות, והיא משקפת דיאלוג פנימי המתרחש בליבותיהם של בני אדם, ואף מתכתבת איתו, כדלהלן.

המניע לקיום ציווי התורה מכריע מבחינה רוחנית, מאחר שהוא אמור להיות חזק מספיק ובר תוקף להכניס את האדם בעול שהתורה מטילה עליו. יש שאדם מקיים מצוות עשה ונמנע ממצוות לא תעשה, משום שהוא משוכנע בצדקת טעמיהן של מצוות התורה. גם בהתייחס למצוות שאין הוא מבין את טעמן הספציפי, ליבו שלם עם א-לוהיו והוא מקפיד על תורה ומצוות מפני שא-לוהים ציווה זאת, הוא מקיים את המצוות לשמה. אולם אם ייתפס פלוני להלך נפש ניהיליסטי ויתריס: "אז מה אם הוא

3 כפי ההבנה העממית השגורה, החלוקה לחמישה שלבים מציינת דווקא את הדגשת הכעס הא-לוהי ומידת הדין, "היזהרו, שאם לא כן אעשה כך וכך". לא איום אחד כי אם חמישה.

כיוצא בו, התורה מייחדת שמונה מילים לקיום המצוות בכלל: "אם בחקתי תלכו ואת מצותי תשמרו ועשיתם אתם" (וי' כו:ג), לעומת עשרים ושש מילים המוקדשות לתיאור העבירות בכלל: "ואם לא תשמעו לי ולא תעשו את כל המצוות האלה" (וי' כו:יד); "ואם בחקתי תמאסו ואם את משפטי תגעל נפשכם לבלתי עשות את כל מצותי להפרכם את-בדתי" (שם טו). לדעתנו, יש לפרש הבדל זה באותה המשמעות. דהיינו, ה' ממתין ומתעכב, מפני שחשוב בעיניו שלא יחטאו. הוא גם אינו רוצה להכאיב להם אם חלילה יחטאו. (בתוכחה שבפרשת כי תבוא מוצג ה'תשמעו בקולי' בשש עשרה מילים וה'לא תשמעו' בשבע עשרה מילים. יש ביאור לזה ואכמ"ל).

4 בתורה יש נוכחות ברורה לעונש נצחי במובן זה שהאדם הפרטי הוא חלק מהעם, איש הולך ואיש בא והאומה לעולם עומדת. הגמול העתידי, הן השכר הן העונש, מכאיב (ולחילופין משמח) לאיש הפרטי כבר עתה בהווה, מאחר שהאיש האחד הינו מרכיב יסודי בעם היהודי. גורל הדורות הבאים נתפס בפשטות לא כעולם הבא שאחרי המוות, אלא כהווה בחיינו אלה.

5 ראו למשל, הרב יצחק שילת (הקדמות הרמב"ם למשנה, ביאור ההקדמה לפרק חלק עמ' קע"ג הערות 13-14) המפרש שלדעת הרמב"ם יש לשלול עונש נצחי.